Не пакідайце ж мовы нашай беларускай,
каб не ўмёрлі! ***Францішак БАГУШЭВІЧ***

Наша слова

№ 11 (21) • 1—7 МАЯ 1991 • Штотыднёвік Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны
Кошт 10 кап. (па падпісцы — 5 кап.)

Поступ тыдня

Зноў правялі забастоўку мінскія рабочыя. Перагаворы, якія вёў гарадскі забастовачны камітэт з урадам рэспублікі, не далі вынікаў. Забастоўшчыкі патрабуюць рашучых палітычных перамен, каб вывесці краіну і Беларусь з крызісу. Забастоўка прыпынена да 21 мая.

Прэзідыум Вярхоўнага Савета БССР заклікаў працоўных устрымацца ад забастовак.

* * *

На аснове працяглых даследаванняў слоўніка мясцовых гаворак Беларусі ў Інстытуце мовазнаўства імя Якуба Коласа АН БССР створаны «Лексічны атлас беларускіх народных гаворак». Ён уключае каля двух тысяч лінгвістычных карт, падзеленых па сваёй тэматыцы на пяць тамоў, і аб'ядноўвае больш за дзвесце тысяч слоўнікавых адзінак. Зараз атлас знаходзіцца ў друку.

* * *

Савет Міністраў БССР прыняў пэўныя захады, каб аслабіць незадаволенасць людзей рэзкім ростам цэн на тавары і паслугі. Памяншаюцца тарыфы на праезд у электрычках, адмяняецца пяціпрацэнтны падатак на некаторыя тавары... Выказваюцца, аднак, меркаванні, каб такія палавінчатыя меры не выклікалі рэакцыю, адваротную той, што задумана.

* * *

Створана рэгіянальнае згуртаванне беларусаў-вайскоўцаў г. Масквы. Прыняты статут згуртавання, выбраны каардынацыйны камітэт.

Насустрач II з'езду Таварыства беларускай мовы

Нягледзячы на тое што апошнія гады на Беларусі былі багатымі на падзеі, Устаноўчы з'езд Таварыства беларускай мовы імя Ф. Скарыны, які адбыўся 27 чэрвеня 1989 г. у Мінску, меў вялікі рэзананс у грамадскім жыцці. За мінулыя без малога два гады прыхільнікі нацыянальнага адраджэння, якіх згуртавала Таварыства, унеслі важкі ўклад у справу абароны і пашырэння беларускага слова не толькі ў большасці раёнаў Беларусі, але і на шырокіх абсягах СССР ад Карэліі да Крыма і ад Брэста да Новасібірска. Набыло сваіх сяброў ТБМ таксама ў ЗША, Вялікабрытаніі, Аўстраліі, Польшчы...

За час, пакуль існуе Таварыства і пры яго самым актыўным удзеле быў прыняты Закон аб мовах у Беларускай ССР, зацверджана Дзяржаўная праграма яго ажыццяўлення, абмеркаваны ў першым чытанні Закон аб культуры ў Беларускай ССР, прынята Дэкларацыя аб дзяржаўным суверэнітэце БССР. Арганізацыі ТБМ дзейнічаюць у вышэйшых органах улады рэспублікі — Вярхоўным Савеце і Савеце Міністраў Беларускай ССР, а таксама ў шэрагу мясцовых Саветаў народных дэпутатаў і на поўную сілу садзейнічаюць паскарэнню працэсаў адраджэння беларускай мовы ў грамадскім і дзяржаўным жыцці.

Ёсць і шматлікія перашкоды. З аднаго боку, не садзейнічае працэсу нацыянальнага адраджэння Беларусі абвастрэнне сацыяльна-эканамічных праблем у рэспубліцы, палітычная палярызацыя грамадства, з другога — назіраецца пэўны спад грамадскай актыўнасці прыхільнікаў беларускага слова, асабліва тых сяброў Таварыства, якія спадзяваліся на адным дыханні пераадолець моўна- культурны крызіс. На жаль, нямала ў шэрагах Таварыства асоб, якія спадзяюцца, што без непасрэднага ініцыятыўнага ўдзелу іх саміх, без усведамлення асабістай адказнасці за лёс роднага слова ў рэспубліцы магчымыя значныя зрухі ў справе нацыянальнага адраджэння. І гэта ў той час, калі, дзякуючы намаганням народных дэпутатаў Беларускай ССР, сяброў ТБМ, якія дабіліся прыняцця Саветам Міністраў БССР Пастановы «Пытанні Таварыства беларускай мовы імя Ф. Скарыны» (№ 56, ад 19 лютага 1991 г.), перад арганізацыйнымі структурамі Таварыства адкрыліся вялікія перспектывы ў пашырэнні і ўдасканальванні арганізацыйнай, выхаваўчай, а таксама выдавецкай і іншай гаспадарчай дзейнасці. Тым не менш, па шэрагу напрамкаў працы Таварыства мае значныя поспехі ў ажыццяўленні статутных задач, і аб гэтым пойдзе гаворка непасрэдна на з'ездзе і ў перадз'ездаўскай дыскусіі, якую наспела неабходнасць распачаць у сродках масавай інфармацыі. Такая дыскусія паслужыць інструментам актывізацыі грамадскасці і дзяржаўных структур у дзейнасці па ажыццяўленню Закона аб мовах у Беларускай ССР. Задача, пагадзіцеся, вельмі актуальная, зважаючы на тое, што маюцца шматлікія факты невыканання, ігнаравання або адыходу ад ідэй і праграмы ажыццяўлення Закона.

Жыццё паставіла перад грамадскасцю і іншыя задачы. Праект новага Саюзнага Дагавора, у якім вызначаны статус рускай мовы як афіцыйнай (фактычна дзяржаўнай) у СССР і ў рэспубліцы, вымушае забіраць сілы, каб увогуле адстаяць ідэі Закона аб мовах у БССР, згодна з якім беларуская мова з'яўляецца дзяржаўнай на тэрыторыі рэспублікі, а руская — моваю міжнацыянальных зносін. Акрамя гэтага, трэба весці арганізацыйную і псіхалагічную падрыхтоўку да рэфармавання правапісу беларускай мовы. Такім чынам, праблемы, якія паўсталі перад Таварыствам,— гэта праблемы шырокай грамадскасці, усяго народа Беларусі.

Тэмы, якія, магчыма, паўстануць на парадку дня з'езда, абмеркаваны ў пастаянных камісіях і Рэспубліканскай Радай ТБМ:

— Роля грамадскасці рэспублікі, ТБМ у фармаванні канцэпцыі развіцця культуры, стварэння нацыянальнай школы і адраджэнні беларускай мовы;

— Аналіз дзяржаўнай моўна-культурнай палітыкі ў Беларускай ССР, грамадскі кантроль за ходам ажыццяўлення Закона аб мовах у БССР;

— Шляхі рэфармавання беларускага правапісу, графікі;

— Праграма асветніцкай і гаспадарчай дзейнасці Таварыства;

— Арганізацыйная будова ТБМ; змены ў Статуце Таварыства.

Будзе вельмі добра, калі гэтыя і іншыя пытанні грамадска-культурнага жыцця рэспублікі будуць абмеркаваны на сходах суполак ТБМ, на канферэнцыях яго рэгіянальных арганізацый і калектыўных сябрын, а змест канкрэтных прапаноў і інфармацыю аб ініцыятыўных захадах ва ўсім спектры нацыянальнага адраджэння Беларусі атрымае сакратарыят Таварыства і рэдакцыя газеты «Наша слова»,

(Заканчэнне на 4-й стар.).

У НУМАРЫ:

На здымку: гуканне вясны ў Мінску. Фота Уладзіміра Сапонава.

Чыталі?

ДАЎНО ПАРА СХАМЯНУЦЦА!

Пад загалоўкам «Ніл Гілевіч: Пара, нарэшце, ачнуцца і расправіць спіну, і падняць галаву» «Народная газета» (№ 77) апублікавала гутарку свайго карэспандэнта з пісьменнікам, прафесарам, народным дэпутатам БССР, старшынёй Камісіі Вярхоўнага Савета па адукацыі, культуры і захаванню гістарычнай спадчыны, а таксама старшынёй Рэспубліканскага Таварыства беларускай мовы Нілам Сямёнавічам Гілевічам. Водгукі на гэтую публікацыю неадназначныя, але яна прыцягнула да сябе пільную ўвагу шырокага асяроддзя грамадскасці рэспублікі. Прыводзім тыя фрагменты гутаркі, дзе закранаюцца балючыя для Беларусі праблемы мовы. Пытанні Н. С. Гілевічу задаваў журналіст Іван Гарнавец.

— **Хацеў бы закрануць яшчэ** адно важнае пытанне, аб якім і Вы, і некаторыя іншыя народныя дэпутаты з болем і заклапочанасцю гаварылі на трэцяй сесіі Вярхоўнага Савета. Размова ідзе пра Закон Беларускай ССР аб мовах у Беларусі. Вы і **Вашы** паплечнікі рыхтавалі яго, прымалі, цяпер змагаецеся за яго ажыццяўленне. З чым жа звязаны такія цяжкасці?

— Пачну з відавочнага факта, які немагчыма ўспрыняць інакш, як недарэчны парадокс: пасля ўступлення ў сілу Закона аб дзяржаўнасці беларускай мовы рэзка пагоршылася становішча беларускамоўнай прэсы, газет і часопісаў. Мала таго, што пачалі выдавацца дзесяткі новых газет на рускай мове, у моры якіх патанаюць нешматлікія беларускія выданні, дык і многія з тых газет, што выходзілі дзесяткі гадоў па-беларуску, сталі з новага года двухмоўнымі. А беларускі часопіс «Служба быту» перайменавалі ў «Салон» і перавялі на рускую мову. А ў рэспубліканскай газеце "7 дней..." закрылі беларускія старонкі. А беларускамоўны варыянт «Вячэрняга Мінска» пачаў выходзіць толькі два разы на тыдзень (замест пяці, як выходзіць рускі). Падобныя прыклады можна доўжыць і доўжыць. З чыёй жа ласкі ўсё гэта робіцца? І дзеля якое мэты? Каму можа быць выгадна, каб гінулі мова і культура вялікага славянскага народа?

Звяртаюся ў думках да паважаных людзей — гаспадарнікаў, палітыкаў і проста грамадзян. Шаноўныя! Вы дбаеце пра эканамічную самастойнасць Беларусі, пра набыццё ёю дзяржаўнага суверэнітэту? І хочаце дасягнуць гэтага, не маючы самастойнасці духоўнай? Належачы іншаму — небеларускаму — духоўнаму свету? Будучы адарванымі ад нацыянальных традыцый і звычаяў? Зліквідаваўшы ў штодзённым побыце ўсё, што вызначае яго самабытнае нацыянальнае аблічча? І можна ў такія цуды паверыць?

Адзіна верны шлях да самастойнасці — гэта адраджэнне нацыянальнай самасвядомасці, вяртанне да вытокаў нацыянальнай духоўнасці, да роднай мовы. Асабліва вялікая роля належыць менавіта мове. У нас у большасці на мову глядзяць, як на сродак зносін — і толькі, абмяжоўваюцца яе камунікатыўнай функцыяй. А мова — гэта нешта непараўнана большае: у ёй — гісторыя краю, нацыянальная псіхіка, самапачуванне народа, яго годнасць, у ёй — і наша дзяржаўнасць... Пачытайце адну з найвялікшых і мудрэйшых кніг у гісторыі еўрапейскага Рэнесанса — Статут Вялікага Княства Літоўскага,— напісаную на нашай зямлі, нашымі мудрацамі і для нашага народа, для нашай дзяржавы. І напісаную нашай мовай! Пачытайце, паслухайце, як яна гучыць — наша мова XVI стагоддзя! Хіба ў ёй — толькі карысная інфармацыя, а не жыццё, не душа, не гісторыя і лёс народа?!

Адкуль у нас, беларусаў, пачварны нацыянальны нігілізм — зразумела: надта даўно былі гаспадарамі на сваёй зямлі, за стагоддзі прыгнёту гаспадарскі дух свабоды і незалежнасці быў з нас досыць-такі грунтоўна выбіты. Але ж пара, нарэшце, ачнуцца і расправіць спіну, і падняць галаву належна! І перастаць слухаць байкі запісных прапагандыстаў «інтэрнацыяналізму», якія ўсё клапоцяцца, усё сочаць, каб хаця мы, беларусы, не перабралі меру ў сваёй любові да роднае мовы. І каб хаця «адзіную афіцыйную» не пакрыўдзілі.

Што нам трэба рабіць, каб наша мова загучала паўсюдна? Маё перакананне — трэба спакойна, дзелавіта, з пачуццём дзяржаўнай адказнасці ажыццяўляць рэспубліканскі Закон аб мовах.

— **Дарэчы, а які лёс ліста вядомых пісьменнікаў Беларусі да ЦК КПБ, выразна названага імі «Каму, якому народу служым»? Як кіраўніцтва партыі паставілася да гэтага звароту і да тых праблем, якія там узнімаюцца?**

— На вялікі жаль, у друку пра якое-небудзь рэагаванне нічога не паведамлялася. Практычных дзеянняў амаль не відаць таксама. Таму можна лічыць, што зварот не дайшоў да адрасата. Гэтак жа, як і ліст чатырох народных дэпутатаў БССР, у якім мы прасілі перадаць аддзяленню беларускай філалогіі і БДУ корпус Гістпарта — каб было бачна, як КПБ шануе мову і культуру свайго народа. Цяжкае і балючае гэта пытанне — адносіны Кампартыі рэспублікі да найвялікшага і найкаштоўнага духоўнага скарбу нацыі. Праз усё сваё свядомае жыццё чакаю, калі ж «вядучая сіла грамадства» зразумее элементарную ісціну, што з народам трэба гаварыць на яго роднай мове, што адвучваць мільёны людзей ад мовы-Маці, **выракацца яе**—амаральна. Ні адзін народ у свеце такога не стрымаў бы. Шмат больших і меншых грахоў на рахунку кіраўніцтва КПБ, шмат зроблена неразумнага, нямудрага, але, мабыць, найцяжэйшы грэх яго — вось гэты. Не разумеюць таварышы і таго, якая шкода праз гэта прычыняецца самой камуністычнай партыі. Няйначай, як свядома чакаюць, калі ад яе адвернецца ўся патрыятычна настроеная беларуская інтэлігенцыя. Няйначай, як зацікаўлены ў гэтым. Ну, даўно ж пара схамянуцца і на ўвесь голас сказаць народу, што Беларусь на вечныя векі будзе Беларуссю і што мы, камуністы, пойдзем у авангардзе яе нацыянальнага адраджэння. Пачынаючы літаральна з заўтрашняга дня. А яшчэ лепей — з сённяшняга.

З рэдакцыйнай пошты

«Дык вось мама параіла»

Зараз, калі людзі лічаць у сваіх кішэнях апошнія рублі, думаючы, як дацягнуць да зарплаты, і пазіраюць вялікімі вачамі на вар'яцкія цэны паўпустых прылаўкаў, я хачу яшчэ раз засяродзіцца на моўным пытанні.

Непамерна цяжка становіцца на душы, калі зноўку атручаная страла русіфікацыі пачынае раніць сэрца. Нават на беларускім аддзяленні філалагічнага факультэта БДУ імя Леніна большая частка студэнтаў размаўляе па-руску. Ды што казаць пра студэнтаў, калі сярод выкладчыкаў шмат такіх, якія за сценамі факультэта адразу «пераключаюцца» і пачынаюць гаварыць на мове «вялікай дзяржавы».

Магчыма, гэта таму, што наш беларускі універсітэт носіць імя чалавека, які не меў ніякага дачынення да Беларусі? І ці не зашмат у нашай рэспубліцы звязанага з Леніным? Возьмем Мінск — вуліца Леніна, плошча Леніна, метрапалітэн імя Леніна... Чаму не Сяргея Палуяна ці Уладзіміра Караткевіча? Няўжо ў беларусаў не знайшлося на сённяшні дзень хоць кроплі сумлення, каб увекавечыць памяць тых, хто прысвяціў сваё жыццё Айчыне, хто думаў, змагаўся і пісаў дзеля нас, дзеля светлага будучага ўсёй Беларусі?

На філалагічным факультэце сапраўдных беларусаў адзінкі: гэта ў асноўным тыя хлопцы і дзяўчаты, якія пішуць вершы ці займаюцца ў фальклорных калектывах. — А іншыя? — спытаецеся вы.

Гэтых я падзяліў бы на тры катэгорыі. Першая — тыя, каму патрэбны толькі «коркі». Другая характарызуе сябе сама: «Мы папалі сюды случайно». Трэцяя з тых, хто ўвогуле не ведаў, куды паступаць, дык вось мама параіла ісці на філфак. Паспрабавалі — і паступілі!

Праўда, амаль палова факультэта — ў Таварыстве беларускай мовы. Сярод іх, вядома, ёсць сумленныя людзі, якія хвалююцца за Беларусь, за становішча роднай мовы. Але побач з імі вучацца і такія, каму трэба было ўступіць у ТБМ, каб паспяхова здаць іспыт па фальклору ці гісторыі беларускай літаратуры.

Праўда, усе атрымаюць вышэйшую адукацыю, і многія, забыўшыся на беларускую мову, будуць працаваць на ўстановах, а некаторыя стануць калечыць дзяцей і адбіваць у іх прагу да ведаў.

Валерый ПАЗНЯКЕВІЧ,
студэнт філфака БДУ.

Да Міжнароднага кангрэса беларусістаў

ПЕРШЫ ЎСТАНОЎЧЫ

(Гутарка з сакратаром аргкамітэта Міжнароднай асацыяцыі беларусістаў Генадзем Цыхуном)

КАР.: Генадзь Апанасавіч, перш чым пачаць гаворку непасрэдна пра кангрэс, хацелася б некалькі слоў пачуць пра Міжнародную асацыяцыю беларусістаў, як і калі яна ўзнікла?

Г. ЦЫХУН: Пра гэта я ўжо гаварыў, дарэчы, са старонак «Нашага слова» (№ 7, 990 г.), што з ініцыятывай стварэння Міжнароднай асацыяцыі беларусістаў (МАБ) выступілі ўдзельнікі Міжнароднай канферэнцыі, прысвечанай 500-годдзю з дня нараджэння Францішка Скарыны, якая адбылася ў маі мінулага года ў Варшаве. На канферэнцыі прысутнічалі прадстаўнікі з Балгарыі, ГДР (цяпер ужо былой), ЗША, Польшчы, Расіі і Беларусі. Яны і прыйшлі да думкі аб неабходнасці стварэння асацыяцыі, якая б спрыяла даследаванням па беларусазнаўству ў розных краінах свету, вяла б каардынацыю гэтых прац, садзейнічала б абмену навуковай інфармацыяй і падрыхтоўцы даследчыкаў-спецыялістаў у галіне беларусістыкі. Быў выбраны арганізацыйны камітэт, якому было даручана выпрацаваць праект Статута МАБ і пачаць падрыхтоўку да правядзення ў 1991 годзе ў Мінску ўстаноўчага кангрэса.

КАР.: І калі ж адбудзецца ўстаноўчы кангрэс? Таксама, з якой мэтай ён праводзіцца?

Г. ЦЫХУН: Кангрэс будзе працаваць тры дні: 25—27 мая. І, вядома, пакольні ён устаноўчы, на ім будзе вырашана шмат чыста арганізацыйных пытанняў, але, разам з тым, толькі гэтым яго работа не абмяжуецца. На кангрэс збяруцца вядомыя беларусісты з многіх краін свету і, безумоўна, галоўным на ім будзе абмеркаванне найбольш цікавых праблем беларусазнаўства, абмен думкамі, усім тым, што хвалюе на сённяшні дзень. **КАР.: А калі больш падрабязна? Напэўна, ужо ёсць прыблізны план правядзення кангрэса?**

Г. ЦЫХУН: План ёсць, але, як Вы сказалі, ён прыблізны. Мяркуецца, што кангрэс будзе складацца як бы з дзвюх частак: арганізацыйнай і навуковай. У першы дзень (25 мая) адбудзецца пленарнае пасяджэнне, будуць заслуханы даклады аглядна-інфармацыйнага плана, напрыклад, развіццё, гісторыя беларусістыкі ў Польшчы ці, скажам, у Амерыцы. У другой палавіне дня будуць працаваць некалькі секцый, прысвечаных гісторыі, культуры, літаратуры, а таксама моваа-знаўству і перакладазнаўству.

Наступны дзень (26 мая) пачнецца з арганізацыйнага сходу. Трэба будзе абмеркаваць і прыняць Статут. Выбраць тайным галасаваннем Міжнародны камітэт беларусістаў, адным словам, афіцыйна заснаваць арганізацыю, пасля чаго ўдзельнікі кангрэса прымуць удзел у культурнай праграме. Маюцца на ўвазе экскурсіі, творчыя сустрэчы...

Што датычыцца заключнага дня (27 мая), дык ён таксама будзе вельмі насычаным. Будуць працаваць секцыі, пасля пойдуць размовы за «круглым сталом» і, нарэшце, заключнае пасяджэнне, дзе будуць падведзены вынікі і, магчыма, вызначана месца правядзення наступнага кангрэса.

КАР.: А цяпер скажыце, адкуль з'едуцца беларусісты на свой першы кангрэс і ці многа будзе ўдзельнікаў?

Г. ЦЫХУН.: Мы разаслалі каля 70 запрашэнняў замежным спецыялістам, але прыедзе, магчыма, палова. Справа ў фінансах. Многія запрошаныя з былых сацыялістычных краін цяпер павінна плаціць валютай, і ім гэта цяжка. Але ўжо вядома, што ў кангрэсе возьмуць удзел некалькі славістаў з Італіі, Швейцарыі, прыедуць беларусісты з Лондана, даволі вялікая дэлегацыя з Польшчы, адказы на нашу анкету атрымалі мы і з Японіі. Калі гаварыць пра нашу краіну, дык тут будуць удзельнічаць спецыялісты з розных рэспублік.

КАР.: Вы закранулі фінансавы бок, з якім сутыкнуцца цяпер запрошаныя з-за мяжы, і міжволі ўзнікла далікатнае пытанне, хто будзе фінансаваць кангрэс?

Г. ЦЫХУН: Ёсць пастанова, прынятая ўрадам нашай рэспублікі, аб правядзенні Міжнароднага кангрэса беларусістаў. Адпаведна, ён будзе праводзіцца на дзяржаўным узроўні. Больш канкрэтна: за навуковую і арганізацыйную частку адказвае Акадэмія навук БССР, а выдаткі, звязаныя з культурнымі мерапрыемствамі, бяруць на сябе Міністэрства і Фонд культуры.

КАР.: І апошняе пытанне, Генадзь Апанасавіч, што дасць для нас, беларусаў, правядзенне такога кангрэса?

Г. ЦЫХУН: Скажу каротка, ён, бясспрэчна, паспрыяе прапагандзе беларускай літаратуры і культуры ў свеце. Што датычыцца беларусістыкі, дык усялякая навука імкнецца да таго, каб вынесці свае праблемы на шырокае абмеркаванне, і чым большае кола спецыялістаў возьме ў ім удзел, тым лепш.

Гутарыла Раіса **БАРАВІКОВА.**

НАВІНЫ БЕЛАРУСКАГА НАРОДНАГА ФРОНТУ

Пасля паўгадовага перапынку выйшла газета «Навіны Беларускага Народнага Фронту «Адраджэнне». Газета зроблена на высокім прафесійным узроўні. Адкрываюць яе ўспаміны С. Каладзея «Прэзідэнцкі сцяг БНР». У нумары змешчаны нататкі з другога з'езда БНФ «Адраджэнне» пад загалоўкам «БНФ: новая перспектыва». Паводле эканамічнай сітуацыі ў рэспубліцы разважае Павел Данейка ў артыкуле «Мы сказалі Саюзу «так». Юры Дракахруст у публікацыі «Плебісцыт — незаконны?» аналізуе вынікі ўсесаюзнага рэферэндуму. Студэнты на філфаку менш за ўсё вывучаюць мову і літаратуру — піша ў сваім артыкуле «Канцэпцыя гуманітарнай адукацыі» доктар філалогіі Ірына Шаблоўская. На пятай старонцы газеты выступае Апостальскі візітатар для беларусаў, старшыня Беларускага камітэта дапамогі ахвярам радыяцыі Аляксандр Надсон. Аб рабоце камітэта ён распавядае ў матэрыяле «Год дзейнасці Беларускага камітэта дапамогі ахвярам радыяцыі». «43 дні вайны» — гэтак называецца падборка інфармацыі пра вайну ў Персідскім заліве. У нумары змешчана цікавая хроніка: матэрыял Юрыя Дракахруста пра ўстаноўчы з'езд Рабочага Саюза Беларусі «Каб чалавек быў вольны»; пра візіт у Мінск кіраўніка «Памяці» Васільева разважае Уладзімір Панада ў нататцы «Яшчэ адзін госць». У рэпартажы «Як лясны пажар», аўтары якога Ірына Лазоўская і Юры Дракахруст, распавядаецца пра забастоўку рабочых у Мінску.

Юры ***ВЕСЯЛОЎСКІ*** *Гістарычны нарыс*

БЕЛАРУСЬ ПАСЛЯ ПАДЗЕЛУ РЭЧЫ ПАСПАЛІТАЙ

Пачынаючы ад палавіны XVIII-га стагоддзя Рэч Паспалітая хіліцца да эканамічнай руіны і свайго палітычна-дзяржаўнага заняпаду. Магнаты і шляхта карыстаюцца вялікімі прывілеямі ў дзяржаве, не падпарадкоўваюцца пастановам дзяржаўных органаў. Яны ставяць на першы план свае шляхецкія правы і, надужываючы права «лібэрум вэто», уводзяць байкот і не дапушчаюць да рэформаў у краі.

Гэтыя нутраныя беспарадкі Рэчы Паспалітай выкарысталі яе сільнейшыя суседзі: Прусія, Аўстрыя і Расія, якія, змовіўшыся, пачалі дзяліць Рэч Паспалітую паміж сабою і прыдзяляць яе тэрыторыю да свае. Такім парадкам адбыліся тры падзелы Рэчы Паспалітай: у 1772, 1773 і 1795 гадах. Пасля першага падзелу Рэчы Паспалітай Кацярына II утварыла на забранай тэрыторыі «беларускае» генерал-губернатарства. Пасля другога падзелу ўтворана была Мінская губерня. Пасля трэцяга і апошняга падзелу ўся Беларусь знайшлася пад Расіяй, толькі Беласточчына адышла да Прусіі. Рэч Паспалітая перастала існаваць. На змену апалячанай і акаталічанай Беларусі прыйшоў другі акупант, а з ім палітычны, гаспадарчы і культурны заняпад і прыгнёт.

Дарма намагаліся савецкія партыйныя гісторыкі даказаць, што быццам бы «Уз'яднанне Беларусі з Расіяй у 1795 г. мела вялікае прагрэсіўнае значэнне для далейшага развіцця культуры і літаратуры беларускага народа. Здзейснены былі спрадвечныя імкненні народа да ўз'яднання з родным яму па паходжанню, мове, культуры і гістарычнаму лёсу вялікім рускім народам: значна хутчэй пачала развівацца эканоміка Беларусі, беларускі народ быў выратаваны ад гвалтоўнай паланізацыі» («Нарысы па гісторыі беларускай літаратуры».— Мінск, 1956, с. 58).

У сапраўднасці беларускі народ не быў выратаваны ні эканамічна, ні культурна. Нават савецкія аўтары прызнаюць цяжкі матэрыяльны быт беларускай вёскі за царом, сяляне якой цэлымі групамі выязджалі ў Сібір на цаліну або ехалі за акіян, каб толькі далей ад бяды.

А што да культуры, мовы і паланізацыі, дык ад самага пачатку падзелу Рэчы Паспалітай як Кацярына II, так і наступныя цары не прызнавалі беларускі народ за беларусаў, а яго мову лічылі за расійскі дыялект. Беларуская мова і яго культура мелі распусціцца ў вялікарасійскім моры. Расійская адміністрацыя дзяліла беларусаў не этнаграфічна, як павінна было быць, а паводле іх рэлігіяна, хто праваслаўны — той рускі, хто ката-

Соф'я ШАХ

Сеем, здаецца, спрадвечнае жыта,
Жыта! А поле — у голым асці...
Месца жывога ўжо не знайсці,—
стойма ракеты, а нам бы — ракіта...

Нам бы лугі, і сады, і лясы, —
каб раскашнелі-зіхцелі пры сонцы.
У нас жа — Ты чуеш? — скрозь цэзій і стронцый.
Нават у кроплях крыштальнай расы...

Нават у дзетак пагляд несуцешны...
Божачка, Божа, адзіны, бязмежны!

г. Светлагорск.

Чарнобыльскі шлях беларусаў: пятая гадавіна

26 красавіка па цэнтральных вуліцах Мінска прайшлі ўдзельнікі жалобнай працэсіі «Чарнобыльскі шлях — 1991», арганізаванай Мінскай гарадской радай Беларускага Народнага Фронту, Рэспубліканскай радай Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны і таварыствам «Мартыралог Беларусі». Ля Свята-Духава Кафедральнага сабора адбыўся жалобны мітынг, які закончыўся сумеснай малітвай прадстаўнікоў трох канцэсій за беларускі народ. У парку імя М. Горкага быў адкрыты памятны знак ахвярам Чарнобыля.

Да 1988 года дзейнасць афіцыйных органаў улады па ліквідацыі вынікаў чарнобыльскай катастрофы заставалася цалкам «закрытай зонай» для грамадства. Усе асноўныя звесткі аб становішчы, што склалася на забруджанай тэрыторыі, былі засакрэчаны.

* * *

Нават сёння шэраг дакументаў, у якіх гаворыцца пра звычайную гаспадарчую дзейнасць у «зоне», падаецца з грыфам «для службовага карыстання» ці «сакрэтна».

Невядома, напрыклад, колькі адсюль паступае ў магазіны нашай рэспублікі і за яе межы мяса. Застаецца загадкай нават тое, колькі ўсяго мясных прадуктаў сапраўды патрэбна для Беларусі.

* * *

Радыебіёлагі шляхам даследаванняў устанавілі: у арганізме людзей, якія жывуць у «зоне» і на «чыстых» землях, канцэнтрацыя цэзія-137 аднолькавая. Прычына гэтаму адна: чыстыя прадукты перамешваюцца з нячыстымі і развозяцца па ўсёй рэспубліцы.

* * *

Да сённяшняга дня на забруджаных землях дзейнічае 30 гіганцкіх комплексаў буйной рагатай жывёлы, дзе адкормліваецца 180 тысяч галоў, і звыш 20 свінагадоўчых, разлічаных на 750 тысяч галоў. Мяса і малако адсюль у асноўным паступае жыхарам Беларусі: іншыя рэгіёны краіны адмаўляюцца іх прымаць.

* * *

Да нядаўняга часу медыкі падпарадкоўваліся «закрытаму» загаду Міністэрства аховы здароўя, у якім рэкамендавалася не звязваць выяўленыя захворванні з радыяцыяй. Цяпер, кажуць, гэты загад адменены.

* * *

У бліжэйшы час на першае месца па сваёй небяспечнасці для здароўя людзей, як мяркуюць вучоныя, выйдзе стронцый. Не толькі таму, што яго многа назапашана ў глебе і прадуктах, але і таму, што, у адрозненне ад цэзія, ён практычна не выводзіцца з арганізма. Аднак у рэспубліцы не створана служба кантролю за гэтым радыенуклідам. Няма і адпаведнай апаратуры для такой работы.

* * *

Ацэнкі калектыўных доз апраменьвання насельніцтва на забруджанай тэрыторыі ў дзесяткі разоў перавышаюць тыя, што атрыманы жыхарамі Хірасімы і Нагасакі ў час атамнай бамбардзіроўкі.

* * *

Амаль усё новае будаўніцтва для перасялення людзей вялося на забруджаных землях. У Магілёўскай вобласці такім чынам пашырылі 55 пасёлкаў, У Гомельскай — 162. Перасяленцы тут, як і раней, атрымліваюць «грабавыя», гэта значыць, грашовую кампенсацыю.

* * *

Радыеактыўнае забруджванне — толькі палавіна бяды, якая напаткала нашу рэспубліку. Другая палавіна — агульнае экалагічнае разбурэнне, што захапіла глебу, лес, ваду і паветра. Напрыклад, выкарыстанне ядахімікатаў нашымі аграрнікамі перавышае агульнасаюзны ўзровень у тры—чатыры разы.

* * *

За апошні час сярэдняя працягласць жыцця беларусаў скарацілася на 5—10 гадоў (больш дакладныя звесткі захоўвае ў сваіх архівах Мінахновы здароўя БССР). Дзіцячая смяротнасць, як сведчаць вучоныя, перавышае ўсе дапушчальныя ў цывілізаваным грамадстве межы.

Падрыхтавана па звестках беларускага друку.

лік — той паляк, а беларусаў, як такіх, не было.

На былой зямлі Рэчы Паспалітай, якая знайшлася ў границах Расіі, польскі элемент карыстаўся вялікай свабодай і правам. Гэта прызнавалі адкрыта польскія дзеячы і палітыкі. Яны праз свае «соймікі» кіравалі польскім школьніцтвам і адміністрацыяй на Беларусі і Літве. Каталіцкая царква карысталася свабодай, толькі забаронена было ёй падаваць да ведама папскія энцыклікі без апрабаты генерал-губернатара. Ды нават езуіцкія калегіі былі адкрыты ў Магілёве, Мсціслаўі, Чачэрску, Оршы, Віцебску і Дзвінску пасля таго, калі папа Клімент XIV у 1773 годзе развязаў Ордэн езуітаў. Толькі уніяцкая царква, як і раней, не цешылася аўтарытэтам на Беларусі. Яе не любілі не толькі праваслаўныя, але і каталікі. Абрад яе быў усходні, а догмы заходнія. Як праваслаўныя, так і каталікі хацелі пакончыць з гэтым штучным творам. Знайшоўшыся сярод непрыхільнага да сябе асяроддзя, адны яе вернікі вярнуліся назад у праваслаўе, а другія пайшлі ў рыма-каталіцызм, дзе іх польскія ксяндзы апалячылі.

У 1803 годзе ўтворана была Віленская школьная акруга на чале з польскім патрыётам князем Адамам Чартарыскім, якая абымала ўсе беларускія губерні. Мэтай яе было, як піша С. Таляронак: «Жаданне аднавіць палітычныя структуры Рэчы Паспалітай 1772 года, г.зн. уключыць у яе састаў, акрамя ўсяго іншага, і Беларусь, ліквідаваць праваслаўе і уніяцтва, насільна насадзіць каталіцызм — такую мэту паставілі перад сабой князь Адам і яго аднадумцы» («Настаўніцкая газета», 1990 г., № 86).

Стараннем Адама Чартарыскага рэарганізаваны Віленскі універсітэт, статут якога зацвердзіў цар Аляксандр I 18-га мая 1803 года. Гэтым жа Адамам Чартарыскім адкрыты ў губернскіх гарадах гімназіі, а ў паветах школы павятовыя. Навучанне ў школах ішло на дзвюх мовах — польскай і расійскай, толькі не на беларускай на Беларусі, хоць князь А. Чартарыскі паходзіў са старога беларускага роду. Ён быў адначасна куратарам Віленскага універсітэта і вёў нагляд за польскімі школамі. Яму на дапамогу прыйшлі такія самыя польскія патрыёты — Тадэвуш Чацкі і Гуга Калантай. Такім спосабам пад польскім уплывам апынуліся вельмі важныя дзялянкі выхавання моладзі ў польскім духу.

(Заканчэнне будзе).

Чытанка для дзяцей

Блакіт нябёс і белы бусел

Бадай, упершыню ў мінскіх кнігарнях з'явілася кніжка, якую раскупілі ў лічаныя дні. Маю на ўвазе «Чытанку для дзіцячага сада», якая выйшла ў выдавецтве «Народная асвета». І як не парадавацца, што цяпер і ў дзіцячых садках будзе кніжка, у якую яе ўкладальнікі В. Вячорка, Н. Маскаленка, П. Садоўскі старанна сабралі ўсё лепшае, што ёсць у нашай дзіцячай літаратуры, а акрамя гэтага, і творы латышскай, рускай, літоўскай, армянскай, украінскай, польскай і англійскай літаратур, перакладзеныя на нашу мову. І разам з тым, як не засмуціцца, што тыраж кніжкі (70 000) мог быць і большым, таму што, хоць і ёсць у яе канкрэтны адрасат — дзіцячы сад, а ўсё ж думаецца, што «Чытанкай» зацікавіліся не толькі выхавальнікі, а і настаўнікі малодшых беларускамоўных класаў. Ды і каму з бацькоў не схацелася б мець падобную кніжку дома, дзе ёсць маленькія дзеці? У ёй жа сабрана лепшае! Вершы, казкі, апавяданні Якуба Коласа, Янкі Купалы, Васіля Віткі, Максіма Танка, Сяргея Новіка-Пяюна, Ніла Гілевіча, Сяргея Грахоўскага, Рыгора Барадуліна, Валянціна Лукшы, Артура Вольскага, Станіслава Шушкевіча, Барыса Сачанкі, Васіля Хомчанкі і многіх іншых беларускіх пісьменнікаў. Побач са старэйшымі шырока прадстаўлены творы і маладзейшых: Сержука Сокалава-Воюша, Алега Мінкіна, Ганны Івановай. А колькі фальклорных твораў, што збіраліся нашым народам стагоддзямі!

«Чытанка» будзе добрым падмацаваннем перапрацаваных праграм для дзіцячых дашкольных устаноў з беларускай і рускай мовамі навучання і выхавання, якія былі прыняты ў 1989 годзе. Больш таго, у сваёй прадмове ўкладальнікі кніжкі пішуць, «што праграму нельга разумець як догму. У хрэстаматыі ёсць пэўная частка непраграмных твораў, асабліва для малодшых узростаў. Гэта патрэбна для таго, каб выхавальнік мог выбраць тэксты, даступныя разуменню дзяцей з розным веданнем беларускай мовы, знайсці творы з рознымі моўнымі асаблівасцямі».

З'яўленне «Чытанкі» не засталося незаўважаным. Пра яе выданне ўжо інфармаваў друк, і немагчыма не пагадзіцца з тым, пра што піша К. Вярэйка («ЛіМ», № 2, 1991 г): выданню бракуе малюнкаў. Трэба было ўлічыць і псіхалогію дзіцяці. Яму мала пачуць ці прачытаць самому, яму яшчэ трэба і пабачыць! Атрымалася ж — ёсць прыгожая вокладка, ёсць добры змест пад ёю, і зусім няма ілюстрацый! Хочацца, каб гэта ўлічылася пры наступных выданнях, а пакуль думаецца, што нашы дзеткі атрымалі добры падарунак, які будзе спрыяць таму, каб моўны свет дзіцяці расхінаўся перад ім непаўторнай красою роднага слова.

Раіса БАРАВІКОВА.

Прапануем чытачам асобныя творы з «Чытанкі для дзіцячага сада».

Клаўдзія КАЛІНА

Сакавік і яго сёстры

Былі ў Сакавіка дзве сястры: старэйшая — багатая ды ганарыстая; і малодшая — бедная, затое добрая і ласкавая.

Багатая жыла на далёкай поўначы ў прыгожым палацы, а бедная — на цёплым поўдні ў сялянскай хаце.

У багатай сястры дарагія ўборы ды самацветы ў скрынях ляжаць, а ў беднай усяго таго багацця, што прыгожыя кветкі ў садочку цвітуць ды птушкі на розныя галасы шчабечуць. І сама яна вясёлая, гарэзлівая, ходзіць па садочку ды песні спявае.

Багатая і бедная сёстры любілі ездзіць да брата Сакавіка ў госці.

Бывае, гляне Сакавік на неба, бачыць: птушкі з поўдня ляцяць, на радзіму з выраю вяртаюцца.

— Гэта мая малодшая сястрыца да мяне ў госці едзе! — радуецца Сакавік.

І вось ужо следам за птушкамі грукоча па палях і лугах прыбраны зялёнымі галінкамі вазок малодшай сястры.

Сястра з братам сардэчна вітаецца, ласкава яму ўсміхаецца. І ад гэтай усмешкі расцвітаюць першыя пралескі.

Брат сястру вядзе ў святліцу сасновую, саджае за стол дубовы. Рады ён сустрэчы з любай сястрою.

Але тут як падзьме з поўначы холадам, як сыпане ў вочы снегам...

— Гэта старэйшая сястра да мяне ў госці едзе! — кажа Сакавік і выходзіць сустракаць багатую сястру.

Імчыць багатая сястра ў срэбных санях, на белых конях, дарогу снегам засыпае.

Ды толькі халодная ды ганарыстая яна, не ўсміхаецца брату, слова прыветнага не вымавіць.

Зірнула старэйшая сястра на сінія пралескі, якія распусціліся на праталінах, і дыхнула на іх марозам. Не любіла багатая сястра беднай, ні яе кветак, ні птушак, ні песень.

— Зараз я буду гасцяваць у брата Сакавіка!— грозна закрычала яна на малодшую сястру.

Пакрыўдзілася малодшая сястра, села ў свой зялёны вазок і паехала. Але недалёка ад'ехала, бо вырашыла не саступаць старэйшай сястры.

Яшчэ не адгасцявала старэйшая сястра, як малодшая вярнулася. І ад яе ўсмешкі гарачэй прыгрэла сонейка, расцвілі зноўку краскі.

І хоць злавалася старэйшая сястра, дыхала марозам, сыпала снегам, усё дарэмна — малодшая сястра гасцявала ў брата Сакавіка, аж пакуль старэйшая не паехала дадому на поўнач.

Вось таму і кажуць, што ў Сакавіка кіпіць, як у гаршку: то сонейка прыгрэе, ручайкі пацякуць, першыя птушкі з выраю прыляцяць, першыя пралескі расцвітуць, то раптам марозам дыхне, снег падае... Гэта да Сакавіка ў госці сёстры завітваюць: Вясна і Зіма.

Сяржук СОКАЛАЎ-ВОЮШ

Блакіт нябёс

Блакіт нябёс, і белы бусел,
І кветкі ў полі, як абрус...
Мой край завецца Беларуссю,
А сам я — хлопчык-беларус.

З народнага

Люлі, люлі, люлі

Люлі, люлі, люлі,
Дзеткі ўсе паснулі,
Не спіць толькі коця,
Ходзіць па балоце.
Адмарозіў лапку,
Пайшоў грэцца ў хатку.
Недзе коцю сесці,
Лапачцы пагрэцца.
Палез на палаткі —
Спалохаўся бабкі.
Палез ён на вышкі —
Там гулялі мышкі.
Так яны дурэлі —
Хвост кату ад'елі.
Пайшоў каток у лясок,
Знайшоў белы паясок.
А котачка узяла
І дзіцяці аддала.
Пайшоў каток пад масток,
Злавіў рыбку за хвасток.
Ці самому з'есці,
Ці дадому несці?
Думаў, думаў каток,
Укусіў адзін разок
І панёс дадому
Дзіцятку малому.

Мікола ЧАРНЯЎСКІ

Конік

Мне прывезлі коніка,
Коніка — куплёніка,
З цёмнай грывай стрыгунка,
З цёмнай грывай скакунка.
Мяне конік панясе
Па мураўцы, па расе.
Капыткамі загрукоча,
Ручаінку пераскочa,
Паімчыць, нібы віхор,
За лужок, за сіні бор.

Ларыса ГЕНІЮШ

Зубры

Белавежаю крочаць зубры,
Пушчы слаўнае валадары.
І гарбы ў іх крутыя, і рогі,
Саступаюць усе ім з дарогі:
І мядзведзі, і злыя ваўкі
Зразу кідаюцца ў бакі.
Толькі зайчык адзін не баіцца,
Скача, скача ля светлай крыніцы.

Алег МІНКІН

Агнявік

У полымі вясёлым печы
Рухавы скача чалавечак
Пад булькаценне чыгуноў,
Пад гучны трэск смалістых дроў.

Калі ж агонь згасае ў печы,
У прысак лезе чалавечак
І спіць, згарнуўшыся клубком,
Чырвоным стаўшы вугальком.

Сяргей ГРАХОЎСКІ

СОНЕЧНАЯ СЦЕЖКА

Жоўты лісцік тапаліны
Ціха падае з галіны;
І лісты, лісты наўкол
Апускаюцца на дол.

Высцілае лістапад
Сцежку ў наш дзіцячы сад.
Спрытна ходзяць ножкі
Сонечнай дарожкай.

Кожнай раніцай з ахвотай
Мы прыходзім на работу.
Ляльку трэба расчасаць
І кружочкі напісаць,

Збудаваць пясчаны дом,
З'есці кашу з малаком
І кату пачысціць боты.
Ой, як шмат у нас работы!

Кастусь ЦВІРКА

Коцікі

За вёскай, ля балоцінкі,
У галлі вярбы старой,
Маленечкія коцікі
Хаваліся зімой.

Мялі наўкол мяцеліцы,
Гулі ў кустах пустых,
Ды коцікі ў аселіцы
Не чулі нават іх.

Салодка спалі ў коўдрачках,
Чакаючы вясну.
Прыгрэла сонца шчодрае —
Збудзіліся ад сну.

Паскідвалі ўсе чысценька
Адзежыны з сябе
І, жоўтыя, пушыстыя,
Паселі на вярбе.

Людзі кажуць

Паданне пра заснаванне Мінска

Між Татарскім канцом і Пярэспінскім мастком, ля самага Віленскага паштовага шляху, некалі пасяліўся славуты асілак-знахар па празванні Менеск, ці Менскі, і пабудаваў на Свіслачы вялікі каменны млын на сем колаў. Ніхто самога Менеска не бачыў, тым не менш у навакольных мясцовасцях свіслацкай зямлі чуваць былі самыя фантастычныя расказы пра яго сілу. Кажуць, што ў яго млыне мука малолася не з жыта, а з каменя, што ўначы чуліся нейкія дзіўныя крыкі, галёканне, песні, музыка і скокі, што апоўначы ездзіў ён на сваім млыне па селішчах і набіраў дружыну з харобрых, смелых, дужых людзей, з якіх пазней утварыўся цэлы народ і пасяліўся побач з млыном.

Тут і быў заснаваны горад і названы імем волата — Менск.

Даследчыкі думаюць інакш

Беларускі археолаг Г. В. Штыхаў лічыць, што назва Мінска паходзіць ад ракі Менка, якая ўпадае ў Пціч за 12 кіламетраў на поўнач ад Койданава (сённяшняга Дзяржынска). Археолагі знайшлі там старажытнае паселішча, жыхары якога, на думку вучонага, па нейкіх прычынах у XI стагоддзі перайшлі з берагоў Менкі на Нямігу і заснавалі там новае паселішча са старой назвай Менск. А вось прафесар З. М. Загарульскі адмаўляе магчымасць пераносу паселішча. Ён мяркуе, што назву з коранем «мен» насіла зніклая рэчка, якая ўпадала ў Свіслач.

Назва Менск была скажоная ў XIX стагоддзі. Царскія чыноўнікі механічна ўспрынялі польскую форму Mińsk і зрабілі яе агульнаўжывальнай. На пачатку 20-га стагоддзя, прыкладна з 1916 года, у колах беларускай інтэлігенцыі сцвердзілася назва Менск-Беларускі. Яна захоўвалася ў час нямецкай і польскай акупацыі, выкарыстоўвалася ў дакументах эмігранцкіх беларускіх урадаў. Пры Савецкай уладзе гістарычная форма Менск была набыткам толькі беларускай мовы: дзіўна, але ў беларускіх кнігах 20-х гадоў указвалася месца выдання — «Менск», а ў рускіх — «Минск». У канцы 30-х гадоў з узмацненнем рэпрэсій супраць нацыянальных кадраў рэспубліка перайшла цалкам як на пісьме, так і ў вусным беларускім маўленні на форму Мінск

(паводле З. В. і С. Ф. Шыбекаў, аўтараў кнігі «Минск. Страницы жизни дореволюционного города»).

Адкуль Гомель

Там, дзе цяпер стаіць Гомель, пасярэдзіне ракі Сож, некалі было намыта шмат пяску. Каб плыты і баркі, што плылі па рацэ, не ўзбіваліся на мель, на беразе каля гэтага месца заўсёды стаяў чалавек і крыкам папярэджваў:

— Го! Мель! Го! Мель!

Вось і пайшло — Гомель.

Паданне пра заснаванне Бярэсця

Нібыта вёз купец на калёсах свой тавар у Літву ды заграз у багністых балотах. Не выбрацца. Пачаў абдзіраць бяросту і засцілаць ёю гаць. А калі назад з Літвы вяртаўся, пабудаваў на гэтым месцы каплічку. Да той каплічкі, як да святога месца «на бярэсце», пачалі сыходзіцца людзі. Месца было лёгка ўмацаваць ад ворагаў. Вакол — прыродныя абарончыя равы — рукавы Мухаўца.

І пачалі асядаць тут людзі, пачалі будаваць горад «на бярэсце».

Валожын

З Вільні ганялі ў Мінск валоў прадаваць, а ў Валожыне рабілі папаску, бо быў там вялікі лес...

Таму і назвалі Валожын, або Валыжэнь: валы жэнь! Гані валы, значыць.

Пра Давыд-Гарадок

Давыд-Гарадок — паселішча вельмі старажытнае. «Гарадок Давыда»! Чаму ён так называецца, і хто быў Давыд?

Паводле старадаўняга падання, гэта нейкі ятвяжскі князь, які перайшоў у хрысціянства. Ён пабудаваў на гары, на востраве ракі Гарыні, замак і горад, які да нашых дзён носіць яго імя.

Адкуль Івянец

У глыбокай старажытнасці адна вельмі багатая княгіня, невядома адкуль праязджаючы праз Івянецкую мясцовасць, угразла разам з брычкай і конямі ў невялікай балоціне... Людзі навокал не жылі, і таму ратаваць не было каму. Княгіня, бачачы немінучую пагібель, прыйшла ў роспач і ў той самы час убачыла недалёка прыгожую жанчыну, што пляла вянок з кветак.

— Як мне выратавацца ад няшчасця? — запыталася княгіня ў жанчыны.

— Згадзіся насяліць гэту мясцовасць народам — выратуешся, — сказала жанчына.

— Згодна, — адказала княгіня.

Коні яе адразу выйшлі з балота, нібы з ручая, не адчуваючы ніякага цяжару.

Тады княгіня запытала ў жанчыны, як назваць гэта месца.

— Ці бачыш у маіх руках вянок?

— Бачу, — адказала княгіня.

— Дык назаві новае месца Івянцом, — сказала дзіўная жанчына і знікла.

Пра Кажан-Гарадок, Майдан і Відушаву гару

З даўніх часоў насельніцтва гарадка займалася не толькі рыбнай лоўляй і сплавам лесу, але і вырабам скуры. Адсюль і пайшла назва: на польскай мове — Скужаны грудэк, а па-руску — Кожевенный городок.

Старыя людзі кажуць, што ў 1863 годзе ў Кажан-Гарадок прыйшлі паўстанцы. Яны хаваліся ў старым драўляным касцёле. Відаць, гэта былі людзі Каліноўскага, бо, па ўспамінах старых людзей, паўстанцы часта казалі, калі што якое:

— Будзем скардзіцца Кастусю!

Адна з ускраін Кажан-Гарадка называецца Майдан. Гавораць, што тут стаяла калісьці татарская конніца. З тых часоў і захавалася гэтая назва, бо на татарскай мове слова «майдан» азначае і плошчу, і рынак, і месца, дзе стаяць коні.

Узвышша каля Майдана тутэйшыя людзі называюць Відушавай гарой. Існуе паданне, быццам менавіта тут былі пахаваны славуты рымскі паэт Авідзій. Лічаць, што ён нібыта загінуў недзе на Палессі і пахавалі яго тут. З гэтай прычыны гару і пачалі называць Відушавай.

НАСУСТРАЧ II З'ЕЗДУ ТАВАРЫСТВА БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ

(Заканчэнне. Пачатак на 1-й стар.).

а таксама іншыя сродкі масавай інфармацыі.

Устаноўлены наступны парадак абрання дэлегатаў на з'езд і нормы прадстаўніцтва ад арганізацый ТБМ. Зарэгістраваным у сакратарыяце Таварыства рэгіянальным арганізацыям і калектыўным сябрынам трэба правесці канферэнцыі, на якіх абраць па два дэлегаты ад рэгіянальнай арганізацыі і па аднаму ад калектыўнай сябрыны. Калі сяброў у арганізацыі налічваецца больш за трохсот, але не менш пяцісот, дык на кожныя наступныя дзвесце сяброў выбіраецца на канферэнцыях яшчэ па аднаму дэлегату. Пры гэтым прадстаўніцтва вызначаецца пры правядзенні выбараў дэлегатаў толькі ад зарэгістраваных асоб у складзе Таварыства, г.зн. тых, хто ўнёс складкі і ўступны ўзнос (пра гэта павінен быць запіс у скарбовых лістах), хто мае асабовае пасведчанне сябра ТБМ (калі паспеў яго атрымаць). Варта нагадаць, што арганізацыі ТБМ павінны, паводле Статута, пералічваць штоквартальна па 25 працэнтаў ад грашовых паступленняў на рахунак Рэспубліканскай Рады, і гэта неабходна зрабіць у першыя да з'езда.

Аргкамітэт з'езда павінен загадзя атрымаць пратаколы канферэнцый рэгіянальных арганізацый і калектыўных сябрын, падпісаныя старшынямі і сакратарамі і завераныя пячаткамі Радаў або (калі пячаткі няма) натарыяльных кантор. На сённяшні дзень зарэгістравана семдзесят адна рэгіянальная арганізацыя ТБМ (нагадаем, што толькі сельскіх раёнаў у Беларусі 117), а таксама дваццаць калектыўных сябрын з правамі юрыдычнай асобы. У тых раёнах, дзе не створаны арганізацыі ТБМ, але ў перыяд да з'езда з'явяцца ініцыятыўныя групы па падрыхтоўцы і правядзенні рэгіянальных канферэнцый, варта зрабіць наступнае: дасłаць на адрас сакратарыята Таварыства рэгістрацыйныя лісты зацверджанай аргкамітэтам З'езда ТБМ формы. Ад такіх раёнаў могуць выбіраць па аднаму дэлегату на з'езд, аднак, пры ўмове, што дзейнасць ініцыятыўных груп будзе адпавядаць Статуту ТБМ.

Хацелася б, каб на з'ездзе былі прадстаўлены ўсе рэгіёны Беларусі і абраныя арганізацыямі Таварыства дэлегаты паклапаціліся аб своечасовым прадстаўленні сакратарыяту ТБМ неабходных дакументаў і інфармацыі. Да сказанага можна дадаць, што на форуме будзе шырока прадстаўлена рэспубліканская прэса і будуць запрошаны госці ад шматлікіх грамадска-культурных, палітычных, канфесійных арганізацый рэспублікі, а таксама шэрагу дзяржаўных органаў улады і ўстаноў.

У часе з'езда Таварыства будуць арганізаваны выставы твораў мастацтва Беларусі, плануюцца выступленні перад дэлегатамі і гасцямі прафесійных і самадзейных артыстаў, літаратараў, а таксама дзеячаў культуры рэспублікі.

Для таго, хто заклапочаны праблемамі адраджэння беларускага слова і цікавіцца ходам падрыхтоўкі і правядзення другога з'езда Таварыства беларускай мовы, ёсць магчымасць атрымаць падрабязную інфармацыю ў сакратарыяце Таварыства па тэл. 33-25-11, або па адрасу: 220005, г. Мінск, вул. Румянцава, д. 13; ці ў кіёску ТБМ, які размешчаны па Ленінскаму праспекту насупраць ГУМа. Там жа, дарэчы, можна набыць Статут і іншую літаратуру, якую выдае ТБМ, тым лікам Беларуска-расійскі слоўнік В. Ластоўскага, а таксама значкі, сувенірныя вырабы, якія выпускае Таварыства.

Яўген ЦУМАРАЎ,
намеснік старшыні ТБМ,
старшыня аргкамітэта па правядзенню 2 з'езда ТБМ,
народны дэпутат Беларускай ССР.

І смех і грэх

Сяброўскі шарж і верш Святланы МАРЧАНКІ.

Алесь МАСАРЭНКА

Хто пакрыўдзіць бабра —
Не пабачыць дабра.
Папсуе той зрэнкі,
Не чытаў хто Масарэнкі.

ПАЧУТАЕ «У ЛЯВОНА»

Невядома чаму, але нідзе ў свеце, сцвярджаюць знаўцы, не створана столькі анекдотаў, колькі ў нас за 73 гады. За 70 апошніх, бо першыя тры... Але пра тое, відаць, іншым разам. І наогул у нас намер сціплы — даць кароткую бібліятэчку савецкага анекдота. З мэтаю: 1) праста для гісторыі; 2) нагадаць, чым мінчукі і іхнія госці, сабраўшыся «У Лявона» (а часцей — дык у каго на кухні), лячылі ў недалёкім мінулым душу, каб не з'ехаць, як той казаў, з глузду ад рэчаіснасці.

Заўвага: пункт гледжання ананіма-аўтара, вядома, не заўсёды супадае з нашым. Але што ж... Плюралізм, як цяпер кажуць, вымагае.

Перш-наперш вызначым прадмет гаворкі:

Пытанне: Што такое наш сацыялістычны анекдот?

Адказ: Гледзячы калі. Пры Хрушчове і Брэжневе — гэта вусны інтэрнацыянальны народны твор, за які савецкі суддзя днём даваў дзесяць гадоў ГУЛАГу, а ўвечары сам расказваў жонцы. Ці камуністычнаму сябру ў фінскай лазні за куфлем піва. Пры Сталіне — тое ж, але без права перапіскі.

(70-ыя гады)

— Ці можа быць частка большай за цэлае?

— Яшчэ як, калі гэная частка называецца «партыяй новага тыпу і абаронцай пралетарыяў усіх краін».

(60-ыя гады)

— Ці можна Парыж зрабіць камуністычным горадам?

— Можна, але шкада: горад харошы.

(70-ыя гады)

З народнага

Віншаванне

Жыў-быў адзін пан, і ў яго радзіўся сын. Уся дворня задумала, як найлепш пакланіцца пану, а іх аканом так навучае:

— Я буду ісці першы, а гасцінца яму прынясём, я буду на галаве нясці яму поўную карзіну яец, старшыня варону, а староста маслёнку. Як прыйдзем, я буду першы гаварыць. Ты, старшыня, скажы: «са ўсім дваром», а ты, староста, скажы: «з дзяцьмі і з жонкай», а ты, парабак, скажы: «з усім набыткам».

Яны прыйшлі скора к пану ў пакой. У аканома вяроўка адвязалася ад лапця, і як парабак ўвайшоў і нагой прыдзяржаў наўмысля вяроўку, аканом паваліўся і крычыць:

— Бадай ты прапаў!

Старшыня не пачуў, што аканом кажа, і кажа:

— Са ўсім дваром!

А староста кажа:

— З дзяцьмі і з жонкай!

Парабак кажа:

— Са ўсім сваім набыткам!

Пан, як пачуў гэта, прагнаў іх кіем, як сабак, вон.

Наш адрас: 220005, г. Мінск, вул. Румянцава, 13.

Тэлефон рэдакцыі: 33-17-83.

МВПА імя Якуба Коласа.
Мінская паліграфічная фабрыка «Чырвоная Зорка».
Наклад 5.714 паасобнікаў. Заказ 2440. Індэкс 74975.